

THE CONSEQUENCES OF DIVORCE ON THE FORMER PARTNERS AND THEIR CHILDREN

Maria Rodica Iacobescu

Lecturer, PhD., "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The high rate of divorce in numerous contemporary societies, throughout the last few decades, and the impact that the separation of parents and divorce has on the former partners and on their children, have been issues addressed by numerous studies regarding the psychosocial aspects of the family. We can distinguish approaches that pathologize or trivialize divorce and its consequences, while others, that are becoming more and more numerous, seek to integrate it into the more complex system that it produces: the matrimonial system. Divorce occurs in certain objective circumstances and has several subjective motivations. Even if the conjugal relationship breaks up, the parental relationship still goes on and the two parents are responsible for the further development of their child. The separation of the parents has long, medium and short term consequences on the physical, emotional, cognitive and social development of the children involved. Not all parents manage to manage the post-divorce situation favorably and children might develop diverse affective and behavioral disorders and some parents may even pose as victims while others are alienated.

Keywords: divorce, parental separation, child, conjugal relationship, parental alienation

1.Introducere

Dacă în trecutul nu foarte îndepărtat, divorțul era stigmatizat și rata divoțialității era redusă, astăzi separarea conjugală „nu mai este o abatere de la regulă”, ci, dimpotrivă, „se înscrie în noua logică a căsătoriei” (Segalen, 2011:156). Parte a peisajului social cotidian, ponderea ridicată a numărului cuplurilor care se separă sau divorțează pune în discuție precaritatea și instabilitatea relației conjugale, dar și clătinarea cuplului parental. Mariajul prezintă în continuare atractivitate, dat fiind faptul că după un divorț, numeroase persoane se recăsătoresc, formând noi cupluri conjugale și parentale, intrând astfel în noua dinamică pe care o cunosc de câteva decenii legăturile matrimoniale.

Pentru a înțelege transformările prin care trec relațiile conjugale în numeroase societăți contemporane este necesară mai întâi, chiar dacă este limitată, o analiză a dimensiunilor lor sociale prin care, într-un tablou descriptiv, se stabilesc anumite corelații între diverse variabile precum: vârsta la căsătorie și la divorț, durata mariajului, apartenența socioprofesională a consorțiilor, lipsa resurselor, dependența financiară a femeii de soț. Această abordare are meritul de a evidenția inegalitățile sociale și sexuale care pot duce la divorț și pot avea consecințe asupra custodiei copiilor și asupra situației economice a foștilor parteneri, după divorț (Bawin-Legros, 1988:118).

Abordarea sociologică contemporană a divorțului are meritul de a se situa între acele poziții care fie patologizează, fie banalizează divorțul, integrându-l în sistemul mai vast care-l produce - sistemul matrimonial, arătând astfel importanța diversității atitudinilor și practicilor familiale. Între anii 1950-1960, studiile americane de sociologia familiei s-au axat pe înțelegerea divorțului ca „problemă socială, ca disfuncție a sistemului conjugal și sursă de patologie pentru copii”(idem: 130). Numeroase publicații alarmante, concentrate pe efectele divorțului asupra copiilor, au impus generalități abuzive potrivit cărora acești copii au un handicap social dublat de riscul de a manifesta diferite tulburări psihice și de comportament,

mergând până la delincvență. Studiile din ultimele decenii s-au ocupat mai puțin de cauzele și consecințele divorțului, axându-se mai degrabă pe ceea ce se întâmplă după divorț, raportat la fosta căsătorie, pe „relația între prezent, trecut și viitor, adesea materializată în prezența copiilor” și pe rolul pe care toate acestea îl joacă în celelalte domenii ale existenței celor doi foști soți (idem:131). Astfel, s-a constatat că șansa de a se recăsători, capacitatea de reinscriere profesională, nu sunt fără legătură cu căsnicia parcursă. Criteriul principal de evaluare a stabilității psihologice a foștilor soți, dar și cea mai bună garanție pentru viitorul copiilor este capacitatea de a reconstrui cât mai curând o nouă familie funcțională. Prin opoziție cu acest „divorț bun”, „divorțul patologic” se caracterizează prin permanența conflictului conjugal și parental între foștii soți (ibidem).

Separarea conjugală și recompunerea familială, asimilate uneori, fără nuanțe, cu probleme sociale, fac parte din transformările pe care le cunosc legăturile conjugale și familiile contemporane (Saint-Jacques, Robitaille, Amand, 2016). Ele au legătură cu scăderea ratei nupțialității și a fecundității, fenomene care au marcat profund viața familială, au schimbat comportamentele conjugale, au modificat structura familială.

2.Circumstanțe și motive ale divorțului

Interogațiile cu privire la separarea conjugală și divorț fac, inevitabil, conexiuni cu rata scăzută a divorțului în trecut și caută răspunsuri care să explice modificările produse la nivel social și personal, care au schimbat în prezent viziunea asupra căsătoriei. În acest sens, în numeroase studii se vorbește despre schimbări majore privind motivația căsătoriei. Chiar dacă se susține că importanța căsătoriei a scăzut, este posibil ca indivizii să divorțeze tocmai pentru că ea „a devenit atât de importantă, încât ei nu pot să accepte nimic mai puțin decât succesul total al angajării matrimoniale pe care au încheiat-o în particular cu acea persoană” (Berger și Kellner, 1988: 20, în Segalen, 2011: 156). Principala motivație a unui cuplu de a se căsători este dragostea care-i unește pe cei doi; iubirea „a devenit astăzi valoarea culturală a creării unei familii. Efectiv, cuplurile nu se mai formează în vederea solidificării structurilor sociale sau pentru a-și consolida averile; întâlnirile se fundează pe gradele fluctuației dorințelor, emoțiilor și nevoilor afective. Nu structura socială se exprimă în cuplu, ci structura personală; or, când dragostea conduce în alegerea partenerului, ea facilitează nevroza” (Drory, 2009:7).

Astăzi, căsătoria este o uniune fondată pe dragoste și dezvoltare personală a partenerilor, nu pe considerații financiare și practice. Cuplul conjugal nu mai este văzut ca o unitate în sine, ci ca o relație între doi parteneri în care individualitatea fiecăruia dintre ei este recunoscută și valorizată în mod egal (Saint-Jacques et al, 2016). Căsătoria întemeiată pe dragoste, fără alte interese, se poate destrăma cu ușurință când aceasta s-a diminuat treptat și a dispărut. „Motivul real al divorțului este că fiecare vrea să-și câștige libertatea, fie libertatea sexuală, fie libertatea de acțiune, fără a mai fi obligat să audă reproșurile celuilalt, deoarece iubirea nu mai există și nu mai există acea dorință care face ca două ființe, în ciuda dezacordurilor frecvente, să aibă electivitatea de căutare sexuală una pentru cealaltă și, din motive care nu sunt niciodată logice, justificabile, să nu se poată despărți” (Dolto, 2007:32). Numeroase studii arată că satisfacția în cuplul conjugal, fie datorită rutinei și patinei timpului, fie responsabilităților impuse de apariția și creșterea copiilor sau dezvoltării socioprofesionale diferite a celor doi soți, scade și se poate transforma în insatisfacție majoră. Pe de altă parte, în numeroase cupluri, durata mare a relației creează intimitate și susținere reciprocă mult apreciate de parteneri, o încredere care permite anticiparea reacțiilor celuilalt și o economisire a energiei emoționale. Toate acestea au un efect stabilizator asupra mediului familial, care facilitează perpetuarea căsniciei, consolidarea ei, în pofida neînțelegerilor inerente.

În cuplurile care simt relația ca fiind nesatisfăcătoare se trece prin anumite faze ale eroziunii dragostei care i-a unit inițial pe soți (Bodenmann, 2002:45). În prima fază, apar

sentimente de iritare, suferință, decepție, deziluzie. Gândurile se îndreaptă spre slăbiciunile partenerului, iar manifestările comportamentale includ eforturi de salvare a relației, atitudini conciliante, evitarea problemelor și refuzul de a le face față. În următoarea fază, suferința și iritarea se intensifică, comportamentul deranjant al partenerului este atribuit caracterului său, apar primele gânduri legate de o eventuală separare. Creșterea frecvenței conflictelor duce la distanță emoțională și retragerea din relație. A treia fază vine cu o sentimente puternice de iritare, neputință, apatie, tristețe. Gândurile legate de divorț devin dominante și se fac demersuri pentru a pune capăt relației.

Printre circumstanțele obiective legate de divorț se pot enumera: vârsta la căsătorie (înainte de 20 de ani sau după 30), o sarcină apărută înainte de căsătorie, emanciparea economică a femeii, diverse circumstanțe și presiuni sociale, divorțuri anterioare, concepții liberale despre mariaj, sexualitate și divorț (idem: 51).

Vârsta mică la căsătorie se poate asocia cu imaturitatea psihoemoțională a partenerilor, școlarizare redusă, dificultăți socioprofesionale, financiare. O sarcină inopinată și de multe ori nedorită duce la o căsătorie precipitată, sub presiunea normelor familiale, sociale, religioase. De multe ori, cei doi soți nu au avut timpul necesar pentru a-și construi identitatea de cuplu, prezența unui copil presupunând o relație în trei, cu propriile sale exigențe și cu noi responsabilități (idem: 54). În general, prezența unui copil în relația de cuplu poate fi un factor de stabilitate, dar, pe de altă parte, ea diminuează gradul de satisfacție a relației.

Activitatea profesională a femeii îi poate oferi acesteia un nivel mai mare de independență financiară și, în acest sens, numeroase studii au arătat că există o legătură între divorț și salariul mare al femeii (Beck & Hartmann, 1999; Diekmann, 1994, apud Bodenmann, 2002). O activitatea profesională bine remunerată, care-i asigură siguranță economică, o poate influența pe femeie să renunțe la căsnicie, dacă aceasta este resimțită ca nesatisfăcătoare. Pe de altă parte, o profesie care nu-i lasă timp suficient pentru implicarea în viața de familie sau o dedicare excesivă carierei, pot fi defavorabile pentru stabilitatea mariajului (Rosenkranz & Rost, apud Bodenmann, 2012).

Creșterea divorțialității s-a produs și în circumstanțe legate de democratizarea și liberalizarea vieții sociale, care au dus la o reducere a puterii de influență a religiei și bisericii, a normelor sociale, a tradițiilor și obiceiurilor. Un rol important, mai ales în rândul familiilor din țările sărace, l-a avut și migrația unuia dintre parteneri în țările dezvoltate pentru un câștig mai bun. Separarea soților pe termen lung, datorită plecării unuia dintre ei la muncă în străinătate sau chiar a amândurora, a dus, în multe cazuri, la compromiterea relațiilor conjugale. Cât privește influența religiei asupra stabilității mariajului, apartenența religioasă nu este fără importanță pentru stabilitatea cuplului conjugal, dar considerentele religioase și morale nu par a avea o mare capacitate de a împiedica separarea soților, îndeosebi în cazul celor tineri (idem: 57).

Numeroase studii internaționale arată importanța rolului jucat de similitudinea partenerilor pentru satisfacția în cuplu. Când cei doi soți au cât mai multe valori, dorințe, puncte de vedere comune, această asemănare este un avantaj ce favorizează o mai mare satisfacție în cuplu (Deal et al, 1992; White & Hatcher, 1984, apud Bodenmann, 2012). Cât privește cuplurile formate din parteneri cu personalități și viziuni diferite, ele pot fi pasionale și fascinante la începutul relației, însă, mai târziu, pot fi grav afectate de conflicte și fricțiuni. Adesea, similitudinea este supraevaluată în faza de îndrăgostire de la începutul relației, ca mai apoi să se estompeze și să apară mari diferențe în exercitarea rolurilor conjugale și parentale (Pasley et al, 2001, Apud Bodenmann, 2012).

Alte cercetări, centrate mai mult pe efectele divorțului asupra copiilor, arată că acele persoane care provin din cupluri divorțate prezintă un risc crescut de a divorța la rândul lor (Dieckman & Engelhardt, 1995, apud Bodenmann, 2012), poate din cauză că în copilărie s-au

văzut nevoite să-și asume prematur multe responsabilități. Unele dintre aceste persoane sunt mai dispuse să coabiteze înainte de căsătorie, au sarcini prenuptiale, au mai puține modele de comunicare și strategii de rezolvare a conflictelor maritale (Bodenmann, 2002: 62). Chiar dacă, la nivelul simțului comun, se afirmă că ar fi avantajoasă testarea viitorului partener printr-o coabitare înaintea căsătoriei, studiile arată că riscul de a divorța este destul de mare la coabitările de lungă durată, în care apare efectul de uzură a relației.

Persoanele divorțate invocă numeroase motive care au dus la destrămarea relației: infidelitatea, violența domestică, dependența de alcool sau droguri fiind foarte frecvente. Infidelitatea unuia dintre parteneri sau chiar a amândurora poate avea o multitudine de cauze și motive: satisfacție relațională scăzută, insatisfacții sexuale, crize personale, dorința de aventură și nevoia de schimbare, răzbunarea pe partener și, adesea, îndrăgostirea. Împotriva opiniei generale potrivit căreia bărbații sunt mult mai predispuși la infidelitate, studiile arată că astăzi femeile sunt mai puțin reticente la a avea o relație extraconjugală. S-ar părea că există o diferență în ceea ce privește motivele; în timp ce bărbații caută îndeosebi satisfacția sexuală, femeile privilegiază relația afectivă (idem: 70).

3. Consecințe asupra copiilor

Cercetările efectelor divorțului asupra copiilor sunt prolifică și, în esență, se pot distinge două tipuri diferite de abordare. Se detașează, pe de o parte, o concepție patologică a divorțului și, pe de altă parte, o abordare care privește separarea parentală ca pe un proces evolutiv, care implică numeroase schimbări de-a lungul timpului, ceea ce permite o analiză diferențiată a efectelor pe termen scurt, mediu și lung, luând în considerare totodată vârsta copiilor și relațiile familiale ale acestora. Banalizarea divorțului pe motiv că afectează din ce în ce mai multe familii și face parte din dinamica familială actuală nu trebuie să mascheze suferința protagoniștilor implicați în acest fenomen. Destruerea cuplului conjugal are consecințe dureroase pentru toți membrii familiei, dar cel mai mult au de suferit copiii. Dacă banalizarea divorțului nu micșorează în niciun fel consecințele negative asupra copiilor, nici patologizarea acestuia, generalizarea potrivit căreia separarea parentală are efecte dezastruoase pentru copii nu ajută pe niciunul dintre cei implicați. „Fiecare caz este particular, fiecare separare este un proces unic care se derulează în interiorul unei familii unice. Prin urmare, efectele sale sunt resimțite în mod diferit de fiecare copil” (Drory, 2009:7). Există situații particulare în care adulții nu dovedesc a avea abilitățile necesare gestionării situației în care se află copiii după divorț, dar majoritatea părinților care se separă caută să-și protejeze copiii. Când ei „reșesc să traverseze această criză fără ca responsabilitățile parentale să fie afectate de o legătură conjugală dureroasă, consecințele rupturii sunt mai puțin traumatice, copiii se adaptează mai repede la noua organizare familială și părinții găsesc o mare capacitate de reconstrucție afectivă” (Zonabend: 13). Ar fi ideal ca fiecare copil să trăiască într-o familie armonioasă, dar nu este bine pentru el să trăiască într-un cuplu care se distruge zilnic, pentru că ar putea ajunge să creadă că relația conjugală înseamnă un conflict permanent. Chiar dacă mariajul se destramă pentru că iubirea care a dat sens cuplului a dispărut, parentalitatea rămâne; cei doi foști soți sunt părinți pentru tot restul vieții lor.

Problema separării parentale nu poate fi abordată izolat de contextul mai larg al familiei, fără a lua în considerare istoria relațiilor familiale, a celor dintre părinți și copii, dintre frați și cele cu familia extinsă. Dinamica acestor relații înainte și după divorț contează. De exemplu, practicile parentale marcate de susținere și căldură pot avea un efect de protecție asupra copilului atunci când survine ruptura conjugală, dacă, totodată, se reduc tensiunile legate de conflictul conjugal. În condițiile în care conflictul persistă după separare, el are efecte negative importante asupra dezvoltării copilului, alterându-i sentimentul de securitate emoțională. Depinde mult și de felul în care copilul percepe și atribuie semnificații

conflictului, precum și de modul în care este gestionat și rezolvat acesta (Roueyer, Gueye, Baude, 2013: 89-98). În general, conflictul parental este „asociat cu mai multă respingere, mai puțină căldură și îngrijire din partea mamei, retragerea tatilor din rolul de părinte și implicarea în acțiuni mai invazive cu copiii (Grych, 2005, în Pânișoară și Sălăvăstru, 2016).

Pentru copil, grupul parental este primul său grup de referință. Când acesta se desface, copilul nu mai știe care este locul și rolul său în noua situație și configurație. Dacă, inițial, s-a agățat de unitatea parentală, acum se vede nevoit să se raporteze la două grupuri diferite, ceea ce-i creează o stare de incertitudine. Devine dificil pentru el „să continue să-și imagineze familia sa. Aceasta ilustrează dihotomia în care trăiesc acești copii care, în cele din urmă au senzația de a nu mai avea o familie proprie, navigând de la familia mamei la cea a tatălui, nemaștiind care este căminul lor” (Drory, 2009:22). Relația pe care copilul o are cu fiecare dintre părinții săi este foarte importantă pentru echilibrul său psihoemoțional, pentru sentimentul său de siguranță, pentru construirea identității sale. Copilul își iubește ambii părinți și nu poate să înțeleagă de ce ei nu se mai iubesc unul pe celălalt și cum pot, în aceste condiții, să-l iubească pe el. „Dragostea pentru părinții lui este atemporală, este condiția însăși a existenței sale.(...). Pentru el dragostea are o inscripție conceptuală diferită de cea a adultului. Verbul a iubi se referă la concepte diferite, deoarece califică o relație sentimentală între doi adulți, în timp ce pentru copil ea semnifică o relație parentală” (idem:26). Această confuzie pe care o face copilul este o sursă a anxietății și a sentimentului de abandon pe care le simte și, de aceea, părinții trebuie să-l ajute să înțeleagă diferențele dintre iubirea conjugală și cea parentală, să-i „explice deosebirea dintre angajamentele reciproce ale soților și angajamentele părinților față de copii” (Dolto, 2007:9).

Principalul efect al divorțului asupra copiilor constă în afectarea relației dintre aceștia și părinții lor. Foștii soți, imediat după separare, au de rezolvat două seturi de probleme: adaptarea la propriile conflicte intrapsihice și la rolul de părinte divorțat (Churcill, 2012). Ei au dificultăți legate de reconstruirea propriei vieți și organizarea existenței „fragmentată brusc în două universuri” a copiilor (Biolley, 2014: 7). În aceste condiții, sprijinul emoțional și ajutorul practic pe care îl primesc copiii lor sunt mai scăzute decât în cazul familiilor intacte. Ei pot avea o multitudine de sentimente tulburătoare precum anxietate, teama de abandon, tristețe, furie, culpabilitate, dar și manifestări cognitive și comportamentale. Pot avea dificultăți de concentrare, instabilitate psihomotorie, intoleranță la frustrare, pierderea controlului, tulburări alimentare și de somn.

Prima reacție afectivă a copilului la divorțul părinților este starea de incertitudine creată de eforturile de a face față schimbării mediului familial. Ruptura cadrului de viață obișnuit creează multă confuzie și îl determină să-și pună nenumărate întrebări cu privire la viitorul lui. Simte o frică și o îngrijorare pe care nu le poate gestiona rațional și aceste sentimente se pot transforma în anxietate. El încearcă să-și aline suferința minimalizând povara evenimentelor, sperând în sinea lui că părinții se vor împăca, sau lasă impresia că nu simte nimic, ascunzându-și emoțiile, refulându-le. Adesea este cuprins de mâhnire, deziluzie, amărăciune sau de vinovăție. Tristețea este cauzată în principal de sentimentul de pierdere a cuplului parental și de plecarea unuia dintre părinți. Față de acesta poate simți mânie, ranchiună și tendința de a-l respinge, mai ales când manifestă loialitate față de părintele cu care a rămas. Copiii mici, datorită viziunii lor egocentrice potrivit căreia se simt responsabili pentru tot ceea ce se întâmplă și înțeleg situația în funcție de ei înșiși, de fantasmăle lor, cred că ei sunt cauza separării părinților (Zonabend, 2010:19-23). Cea mai mare parte a reacțiilor lor sunt de natură psihosomatică, pot manifesta regresie sau oprire a achizițiilor motrice și școlare, tulburări de somn și de alimentație. Copiii cu vârsta cuprinsă între 6-12 ani au o mai bună înțelegere a separării și a consecințelor acesteia, pentru că și-au interiorizat reprezentările celor doi părinți, dar pot avea diverse sentimente supărătoare, dificultăți

școlare, conflict de loialitate. Totodată ei pot dezvolta anumite strategii de adaptare găsind susținere în rețeaua lor socială (Rouyer, Gueye, Baude, 2013:89-98). Și adolescenții pot avea aceleași sentimente, dar au capacitatea de a înțelege mai complex situația creată de divorț. Ei încearcă adesea să se distanțeze de această situație, dar pot avea, la rândul lor, tulburări emoționale, dificultăți școlare sau pe plan social.

Atunci când părinții se despart, copilul se poate simți abandonat, apare angoasa de separare și, de multe ori, acest sentiment poate fi indus de către părintele continuu în ciuda faptului că celălalt părinte dorește să păstreze legătura cu copilul. „Copilul riscă atunci să se considere martir și să se includă într-un scenariu de victimizare” (Biolley, 2014: 126). Pentru că părintele suferă pentru pierderea unității familiale, pentru despărțirea de partenerul său, el poate crede, datorită legăturilor puternice pe care le-a ținut cu copilul, că și acesta pierde unitatea familială, fiindu-i greu să admită „posibilitatea menținerii unei relații afectuoase între copil și cel care, pentru el, este o persoană pierdută” (idem:127).

Copiii își iubesc ambii părinți, însă, după divorțul acestora e posibil să apară așa-numitul conflict de loialitate. Copilul se află în dificila situație de a alege de partea căruia dintre părinți este, mai ales atunci când unul dintre ei îl manipulează în acest sens, îl folosește ca armă împotriva celuilalt. Cele mai multe divorțuri au loc în circumstanțe litigioase și unul dintre soți îl învinuiește total pe celălalt și vrea să-l excludă din viața copilului. Așa-zisul soț rău e văzut ca părinte rău, iar celălalt părinte ca o victimă. Acesta îi cere copilului să-l prefere pe el, să se alieze împotriva celuilalt. Copilul este supus unui abuz emoțional, fiind considerat „confident și cârjă” pentru părintele victimizat și devine,, un ostac al conflictului lor și se găsește în ipostaza unui copil separator. Căci, refuzând să meargă la celălalt, întărește separarea și îi permite celuilalt fost soț să spună: Nu mai vrea să te vadă” (Drory, 2009:34-35). Părintele care-i cere copilului să opteze pentru unul dintre ei, descalificându-l în mod constant pe celălalt, îl condamnă la pierderea uneia dintre figurile sale de atașament și de identificare (Zonabend, 2010:25).

Imaturitatea unor părinți îi obligă pe copii să-și asume roluri și responsabilități care nu sunt potrivite pentru vârsta lor, transformându-i, prin suprainvestire afectivă, în confident, susținător, aliat, determinându-i să se implice într-o misiune reparatoare. Între unul dintre părinți și copii apare o formă de solidaritate care contrastează cu izolarea părintelui ținut la distanță. „Atunci când copilul asistă la suferința părinților: neînțelegeri, divorț, boală, șomaj, depresie etc., el este constrâns să-și neglijeze și chiar să-și piardă copilăria pentru a se erija în părinte terapeut, în părinte al propriilor părinți. Această inversiune generațională îi este dictată în forul interior de necesitatea vitală de a-și îngriji părintele nefericit, de a-l vindeca, de a-l face funcțional, astfel încât acesta să-și poată îndeplini din nou rolul parental, dăruindu-i copilului hrana afectivă, adică siguranța și dragostea de care depinde ca să supraviețuiască și să-și continue dezvoltarea” (Nabati, 2009: 183).

4. Alienarea parentală

Formă gravă de abuz emoțional, sindromul alienării parentale a fost introdus și dezvoltat în 1998 de pedopsihiatrul american Richard A. Gardner, care a studiat cazurile dureroase în care copiii, după divorț, refuză categoric să-și vadă unul dintre părinți, din cauza combinării încredințării părintelui și propriile contribuții ale copilului de calomniere a părintelui ținut. Altfel zis, părintele care alienează își atrage copilul de partea sa într-o campanie de distrugere a relației copilului cu celălalt părinte. Copilul este manipulat, atât cu ajutorul comunicării verbale și a celei nonverbale, cât și prin diverse acțiuni, să creadă că celălalt părinte este un dușman. Astfel, el „își aduce contribuția la suprimarea simbolică a părintelui respins. El suferă o amputare psihică, revendicându-și totodată dreptul de a-și îndepărta *in mod liber* tatăl sau mama” (Biolley, 2014:36).

Această „spălare a creierului” se poate realiza prin diverse moduri care variază de la vorbirea de rău a părintelui în fața copilului, la refuzul de accepta și respecta programul lui de vizitare, sau planificarea altor activități ale copilului în timpul programului de vizitare, când autoritatea parentală ar trebui exercitată de către celălalt părinte. Alienatorul își poate îndrepta atacul și spre o altă persoană din familia părintelui denigrat și respins: bunicul / bunica, părintele adoptiv, părintele vitreg, prietenii sau alte persoane din anturajul părinților și al copilului. De asemenea, un părinte alienator se va alia deseori cu persoane care îi susțin părerea (familie, medic, psiholog, judecător) căutând sprijin în “apărarea” copilului contra celuilalt părinte.

Potrivit lui Gardner (apud Biolley, 2014: 37-38) acest sindrom poate fi reperat după opt indicii specifice: campania de denigrare, argumente neconvingătoare folosite de copil împotriva părintelui, absența ambivalenței (un părinte e considerat pe deplin bun, celălalt pe deplin rău), fenomenul gânditorului independent (copilul nu-și dă seama că a fost manipulat; crede că e dorința și decizia lui să-și respingă părintele), susținerea necondiționată a părintelui denigrator, absența vinovăției (copilul se declară mulțumit că nu mai are nicio relație cu părintele denigrat), copilul împrumută scenarii de denigrare de la părintele alienant și extinde animozitatea asupra prietenilor sau a familiei părintelui țintă.

Un alt specialist în domeniu alienării parentale, Richard Warshak (2001), prezintă strategiile folosite de părintele alienant (apud Biolley, 2014: 41-44). Acesta repetă neîncetat copilului aceleași judecăți negative, insistând asupra greșelilor fostului partener. Trece sub vedere calitățile acestuia și atrage atenția asupra trăsăturilor sale negative. Atacă legătura de rudenie printr-o intervenție aspra numelui, atribuindu-i părintelui respins o poreclă sau o denumire jignitoare, nemaifolosind termenul de mamă sau de tată. Manifestă răceală și dezinteres atunci când copilul își manifestă mulțumirea față de părintele țintă. Folosește exploatarea, incitându-l pe copil să obțină bani sau lucruri valoroase de la părintele exclus, acesta fiind redus la postura de „mamă-portofel” sau ”tată portofel”. Uneori creează conflicte pentru a demonstra că părintele nu se poate controla și este coleric sau manifestă agresivitate. De asemenea, lansează informații incorecte sau incomplete și-l face pe copil să creadă că celălalt adult nu-și ține promisiunile făcute. „Istoria copilului este abordată într-o manieră nouă și reconstruită. Locul părintelui țintă este minimalizat și rolul acestuia, estompat” (idem: 43). Pentru că nu poate schimba relația bună în trecut a copilului cu părintele, creează povestea schimbării totale a acestuia, susținând că nu mai este cine a fost cândva. Manifestă dovezi de respect ipocrite, prezintă viziunea sa asupra lucrurilor ca fiind singura adevărată, îl pune în gardă pe copil împotriva oricărei persoane care își exprimă o părere bună despre părintele țintă.

Alienarea parentală poate evolua de la forme ușoare la unele foarte grave, fiind o formă de abuz „cu consecințe la fel de devastatoare ca cele ale unui abuz sexual. Într-adevăr, la adăpostul iubirii, are loc un proces distrugător, un veritabil viol psihic” (Goudart:40).

Situația părintelui țintă este extrem de dureroasă și el poate ajunge să trăiască un sindrom de stres pot-traumatic, cu prejudicii fizice sau psihice (Biolley:59). El nu-și mai vede copilul, pentru că acesta, puternic legat de părintele alienant, refuză orice contact. Părintele fidelizat, la rândul lui, se exonerează de orice răspundere, fiind convins că respectă dorința liber exprimată a copilului și se poziționează în ipostaza de victimă a „unui fost partener devenit absent și considerat iresponsabil. Copilul, la rândul lui, supus unei îndochinări pe care nu o poate sesiza și înțelege, crede că „opțiunile categorice pe care le are îi aparțin la fel cum îi aparțin picioarele sau mâinile. Încercarea de a imprima un caracter relativ acestui ansamblu de gânduri pentru a combate legătura de hiperfidelitate este zadarnică. Reacția copilului va fi dură. Se va simți violentat și suspectat de a fi sub tutela unei judecăți care nu este a lui” (idem: 154-155).

Concluzii

În ultimele decenii, în numeroase societăți contemporane, dinamica familială a cunoscut modificări atât la nivelul structurii și al funcțiilor, la cel al rolurilor conjugale și parentale, cât și la cel al mentalităților. Tipurile de conviețuire au evoluat, au apărut uniunile libere, a crescut rata divorțurilor, numărul familiilor monoparentale, dar și a celor recompuse.

Separarea parentală și divorțul produc, într-o măsură mai mică sau mai mare, tulburări atât foștilor soți, cât și copiilor. Există situații în care foștii soți reușesc să minimalizeze conflictele și efectele negative, să gestioneze schimbările care se produc, permițând copilului să se dezvolte păstrând relația atât cu mama, cât și cu tata, dar și cu ceilalți membri ai familiei extinse. Alții, însă, prizonieri într-un conflict permanent, își folosesc copilul ca pe o armă împotriva celuilalt, neînțelegând că evoluția copilului riscă să fie profund afectată. Toți cei implicați suferă: unii părinți se ipostaziază în victime, alții sunt alienați, iar copiii, prinși involuntar într-un conflict pe care nu ei l-au creat, pot suferi una dintre cele mai grave forme de abuz emoțional-alienarea parentală.

BIBLIOGRAPHY

- Archambault, Paul (2007), *Les enfants de familles désunies en France: leurs trajectoires, leur devenir*, Editions Ined, Paris
- Bawin-Legros, Bernadette (1988), *Famille, mariage, divorce: une sociologie du comportements familiaux*, Pierre Mardaga Editeur, Liege-Bruxelles
- Biolley, Jacques (2014), *Copilul și divorțul*, Editura Philobia, București
- Bodenmann, Guy (2002), *Le partage du divorce. Depistage et prevention du divorce*, Editions Saint-Augustin, Saint-Maurice, Suisse
- Dolto, Françoise (2007), *Când părinții se despart. Cum să prevenim suferințele copiilor*, Editura Trei, București
- Drory, Diane (2009), *L'Enfant et la séparation parentale*, Editions Fabert, Bruxelles
- Fagan, Patrick F.; Churchill, Aaron (2012), *The effects of Divorce on Children*, MARRI, Washington
- Nabati, Moussa, (2009), *Le fils et son père: Pour en finir avec le complexe d'oeudipe*, Editeur Liens qui Liberent, Paris
- Pânișoară, Georgeta; Sălăvăstru, Dorina (2016), *Copilăria și adolescența: provocări actuale în psihologia educației*, Editura Polirom, Iași
- Rouyer Véronique; Gueye, Marie; Baude, Amandine (2013), *Les enfants et leur parents dans la séparation conjugale; l'importance de la relation coparentale*, Dialogue, Revue de recherches cliniques et sociologiques sur le couple et la famille, (nr. 202), Éditeur Eres, Orsay
- Saint-Jacques, Marie-Christine; Robitaille, Caroline, St-Amand, Annick (2016), *Séparation parentale, recombinaison familiale: Enjeux contemporains*, Presses de l'Université du Québec
- Segalen, Martine (2011), *Sociologia familiei*, Editura Polirom, Iași
- Zonabend, Agnès (2010), *Les enfants dans le divorce. Comment reagir en tant que parent?*, Editeur Studyrama
- Warshak, Richard A. (2017), *Divorțul toxic, Educația copiilor când părinții se despart*, Editura Polirom, Iași